

Remissvar över betänkandet Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun (SOU 2023:58)

Inledning

Här följer Ideell kulturallians remissvar angående *Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun* (SOU 2023:58).

Ideell kulturallians är en samarbetsorganisation för den ideella sektorns riksorganisationer på kulturområdet. Våra medlemmar är ABF, Arbetslivsmuseernas Samarbetsråd (ArbetSam), Ax – Kulturorganisationer i samverkan, Bilda, Bygdegårdarnas Riksförbund, Folkets Hus och Parker, Folkrorelsernas konstfrämjande, Musikarrangörer i samverkan (MAIS), Medborgarskolan, Nykterhetsrörelsens Bildningsverksamhet (NBV), Riksförbundet Sveriges konstföreningar, Riksteatern, Riksskådebanan, Sensus studieförbund, SIOS – etniska organisationer i Sverige, Studieförbunden i samverkan, Studieförbundet, Studieförbundet Vuxenskolan, Svenska Hemslöjdsföreningars Riksförbund, Sveriges Hembygdsförbund och Våra gårdar.

Sammanfattning

Inledningsvis vill vi understryka att utredningens analys av hur kultursamverkan fungerat fram till idag är genomarbetad och skarp. Den utgör en bra utgångspunkt för det fortsatta arbetet att utveckla kultursamverkan. Vi ställer oss också bakom den ambition som återspeglas i betänkandets titel Kultursamhället – att verka för en utveckling där kultur genomsyrar stora delar av samhället. Detta går i linje med utredningens uppdrag att ge förslag på hur ”modellen ska utvecklas så att den i ökad grad kan bidra till kultur i hela landet och till att de nationella kulturpolitiska målen uppfylls”. I utredningens uppdrag låg även att

se över hur samråd med civilsamhället och de professionella kulturskaparna skulle kunna vidareutvecklas och stärkas.

Men trots bra utgångspunkter och bra analys, missar betänkandet målet om att bidra till kultur i hela landet. Förslagen om en ny lag och ny samverkansprocess är otillräckligt genomarbetade. Vi är kritiska på flera punkter och ser en risk för en otydlig och fragmentiserad modell där civilsamhällets organisationer inte längre har någon plats.

De demokratiska processerna i kultursamverkan behöver värnas. Vi menar att samverkan mellan olika nivåer och aktörer är centralt för att stärka den kulturella infrastrukturen i hela landet. Kultur ska ses som en rättighet och en del i välfärden och demokratin. Civilsamhällets roll i kultursamverkan är viktig för att lyfta medborgarperspektivet och för att nå de övergripande kulturpolitiska målsättningarna om allas rätt till delaktighet i kulturlivet.

Därför borde civilsamhället ges en stärkt plats i framtida kultursamverkansprocesser. Men med utredningens reformförslag begränsas tvärtom civilsamhällets roll. Det går till och med så långt att begreppet "det civila samhället" helt stryks i förslaget till framtida kultursamverkan.

- Vi föreslår att begreppet "det civila samhället" återförs till lagtext och förordningar, samt att förslaget till framtida kultursamverkansprocesser bearbetas för att ge stärkt plats för civilsamhället.
- Förslaget om att kommuner ska kunna fördela statliga medel är otydligt. Det riskerar att göra kultursamverkansmodellen svårhanterlig och behöver omarbetas. Ideell kulturallians avstyrker därför förslaget.
- Lagstiftning för samverkan på kulturområdet borde vara en del av en övergripande lagstiftning för hela kulturområdet, och Ideell kulturallians avstyrker därför utredningens förslag.

Betänkandet lägger fram ett förslag till förändrat ändamål för kultursamverkan. Ideell kulturallians anser att de nationella kulturpolitiska målen ska fortsätta vara vägledande för offentlig kulturpolitik och avstyrker därför betänkandets förslag.

- Samrådsprocesserna inklusive remissförfarandet är viktiga demokratiska processer. Ideell kulturallians avstyrker därför förslaget att de nya kultursamverkansplanerna ska vara tjänsteskrivelser istället för politiskt beslutade dokument.
- De förenklade förslagen till nya konst- och kulturområden tonar ner kulturpolitiska ambitioner om allas rätt att delta i kulturlivet. Betänkandet vill ta bort formuleringar om att ge god tillgång till kultur och främjande verksamhet. Ideell kulturallians avstyrker på flera punkter förslaget och föreslår att nuvarande skrivningar kvarstår.

Synpunkter

Ideell kulturallians synpunkter nedan följer betänkandets rubriker.

9.1 Ett vidgat system för kultursamverkan

Ideell kulturallians är principiellt för en lag om kulturpolitik där konstnärlig frihet skrivs in. Genom att formalisera kulturpolitiken kring en lag blir området mer stabilt, vilket skulle bidra till långsiktig utveckling av kulturlivet. Men kultursamverkan utgör endast en mindre del av kulturpolitiken och en lag om enbart kultursamverkan är alltför snäv.

Ideell kulturallians är därutöver kritisk till flera punkter i den lagtext som föreslås, se nedan under respektive rubrik.

Ideell kulturallians avstyrker betänkandets förslag till lagtext om samverkan på kulturområdet. Istället föreslår vi att förslaget om lag kompletteras och utvecklas till en bredare portallag för hela kulturpolitiken.

Ett rikt kulturliv i hela landet

Syftet med statliga bidrag inom kultursamverkan bör även i fortsättningen vara att bidra till att de nationella kulturpolitiska målen uppnås. Men det ändamål som betänkandet föreslår i lagtexten är allmänt formulerat, och relaterar endast till delar av de nationella kulturpolitiska målen.

Målet att "kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund" saknas. För ideella kultursektorn är yttrandefrihet och kulturens obundna kraft ett självklart mål, och bör fortsätta vara det för offentliga bidrag i framtiden.

Även andra delar av de nationella kulturpolitiska målen saknas, och därmed riskerar verksamheter som handlar om kulturarv, internationellt och interkulturellt utbyte samt barns rätt till kultur att prioriteras bort i framtidens kultursamverkan. Det är områden där den ideella kultursektorn bedriver betydande verksamhet.

Ideell kulturallians avstyrker betänkandets förslag till ny formulering av ändamålet för kultursamverkan och föreslår att det nuvarande syftet - att kultursamverkan även i fortsättningen ska bidra till att de nationella kulturpolitiska målen uppnås - kvarstår.

Även kommuner bör kunna omfattas

Ideell kulturallians står bakom utredningens slutsats att det är angeläget att aktivera kommunernas roll i kultursamverkan. Då skulle kulturpolitik på lokal nivå lyftas och få större synlighet, och därmed också de kulturpolitiska förutsättningarna för den ideella kultursektorn som har en omfattande verksamhet på lokal nivå.

Men betänkandet presenterar i själva verket inte någon lösning för hur kommuner i hela landet ska få möjlighet att ta ett större ansvar och få inflytande i kultursamverkan. Förslaget handlar endast om att Stockholm och en handfull kultur- och institutionsstarka kommuner ska få fördela statligt stöd och ges en egen ingång i modellen, medan andra resurssvaga

kommuner inte kommer att ha samma handlingsutrymme. Det är otydligt hur denna nya modell ska fungera i praktiken, hur den nya strukturen ska byggas upp samt hur samtalen mellan parter med olika maktpositioner och förutsättningar ska föras. Konsekvenserna av förslaget saknas men Ideell Kulturrallians bedömning är att administrationen troligen skulle öka.

För civilsamhällets organisationer skulle den nya modellen kräva mer resurser för att förstå hur systemet fungerar, vem som ansvarar för vad och i vilka sammanhang våra organisationer kan bidra. Förslaget innebär att en upparbetad och relativt transparent struktur ska ersättas av en svåröverblickbar modell som riskerar att falla sönder i olika delar och därför på sikt förlora sin roll.

Ideell kulturrallians avstyrker betänkandets förslag i den form det presenteras, men föreslår att det görs ett omtag med syfte att skapa en tydlig modell som ger förutsättningar för samtliga kommuner i alla delar av landet att utveckla sin roll i kultursamverkan.

Ersätt kulturplanerna med levande samverkansbeskrivningar

Processen med att ta fram kulturplaner som beskriver regionens hela kulturella landskap har fram till nu varit lärorik och givande för inblandade parter, vilket även gäller för den ideella kultursektorn. Visserligen har det sällan inneburit att ekonomiska medel har överförs till civilsamhällets verksamheter, och trots sitt engagemang i kultursamverkan är verksamheterna fortfarande underfinansierade. Men kulturplaneprocessen har synliggjort civilsamhällets roll i det kulturella ekosystemet. Arbetet med kulturplanerna har också bidragit till kulturpolitikens utveckling, framför allt har detta märkts på regional nivå.

Men betänkandet vill att kulturplanerna ersätts med konkreta samverkansplaner som endast rör den del av verksamheten som de statliga pengarna ska användas till. Planerna ska vara tjänsteskrivelser. De kan uppdateras löpande när någon ändring görs, och inte längre vid regelbundna intervall.

Ideell kulturrallians menar att beredningen av nya kulturplaner är viktiga demokratiska processer som utgör en grund för utveckling av kulturlivet. Med den regelbundna genomlysningen av regionens hela kultursektor har rutiner etablerats för att föra dialog med civilsamhället. Det gäller såväl samråden inför nya kulturplaner som möjligheten att lämna remissyttrande av förslaget till kulturplan inför beslut i fullmäktige. Remissförfarandet ger tillfälle att yttra sig, det skapar transparens och möjlighet till ansvarsutkrävande och inflytande.

Ideell kulturrallians avstyrker därför utredningens förslag att de nya kultursamverkansplanerna ska vara tjänsteskrivelser istället för politiskt beslutade dokument.

Det fria kulturlivet och kulturskaparna

I förslaget till lagtext står att kultursamverkansplanerna ska tas fram och ändras ”i samråd med det fria kulturlivet och de professionella kulturskaparna i länet”.

Betänkandets förslag innebär att begreppet "det civila samhället" tas bort ur modellen, och att ideellt organiserad kulturverksamhet istället ska ingå i ett godtyckligt begrepp tillsammans med verksamhet som drivs på kommersiell grund. Betänkandets förslag försvagar på detta sätt civilsamhällets ställning i kultursamverkan. Det går stick i stäv med utredningens uppdrag "att undersöka erfarenheterna av statens och regionernas olika metoder för samråd med det civila samhället och de professionella kulturskaparna så att dessa kan vidareutvecklas och stärkas" (Bilaga 1 Kommittédirektiv 2022:103, sid 294).

Vi anser vidare att det är viktigt att de begrepp som används för olika roller inom modellen är väldefinierade, förankrade och tydliga. Begreppet "det fria kulturlivet" syftar normalt på frilansande kulturutövare, och att slå samman dem med det civila samhället är förvirrande.

Kommersiella verksamheter drivs av vinstintresse, och har sina utgångspunkter. Det civila samhället drivs med helt andra utgångspunkter. Fram till idag har begreppet "det civila samhället" använts i kultursamverkan och i andra offentliga sammanhang så som det definieras i propositionen *En politik för det civila samhället Prop 2009/10:55*:

"en arena, skild från staten, marknaden och det enskilda hushållet, där människor, grupper och organisationer agerar tillsammans för gemensamma intressen. Inom det civila samhället verkar bland annat ideella föreningar, stiftelser och registrerade trossamfund, men även nätverk, upprop och andra aktörer."

Ideell kulturallians avstyrker förslaget att använda det vagt definierade begreppet "det fria kulturlivet", och förutsätter att begreppet "det civila samhället" blir kvar i framtida kultursamverkan.

9.2 Villkor för fördelning av statsbidrag

Inför krav på konstnärlig frihet

Ideell kulturallians ställer sig bakom förslaget att skriva in konstnärlig frihet i en lag om kulturpolitik. Kulturens oberoende och självständighet är grunden för en bra kulturpolitik. Samtidigt aktualiserar lagkravet på konstnärlig frihet inom kultursamverkan frågan om en portallag för kulturpolitiken – skulle konstnärlig frihet annars bara gälla kultursamverkan?

Vi anser att den föreslagna lagtexten om att statsbidrag "ska fördelas på ett sådant sätt att den konstnärliga friheten respekteras" är otillräcklig. I praktiken tycks det endast handla om att dokument ska tas fram, men inget sätt att följa upp hur den konstnärliga friheten efterlevs. Vi saknar här en skrivning som motsvarar begreppet "armlängds avstånd" som beskriver ett lämpligt avstånd mellan politiken och kulturverksamheternas innehåll eftersom konsten måste vara fri. Det handlar om att särskilja roller och ansvar. Politiker skapar förutsättningar för kultur genom att exempelvis bestämma storleken på anslag. Men politiker ska inte lägga sig i innehållet i konstnärlig verksamhet, den bedömningen ska göras av personer med konstnärlig kompetens.

Ideell kulturallians föreslår att "konstnärlig frihet" kompletteras med en skrivning som på samma sätt som begreppet "armlängds avstånd" förtydligar var gränserna går mellan politikens och experters ansvarsområden.

9.3 En breddad modell med ny anslagsstruktur

Decentralisera det löpande verksamhetsstödet

Det finns problem med en schablonmässig fördelning av verksamhetsstöd som bygger på historiska nyckeltal, även om det är viktigt att tydliggöra att en stor del av samverkanspengarna är uppbundna till institutionerna. Genom att luta sig mot historiska nyckeltal skulle man lämna det kulturpolitiska ansvaret, och istället vila på en konserverande modell som urholkar möjligheterna till förändring och utveckling i framtiden.

Ideell kulturallians avstyrker förslaget att verksamhetsstöden fördelas schablonmässigt efter historiska nyckeltal.

Utgå från befintliga konst- och kulturområden

Ideell kulturallians är positiv till förslaget att öppna upp för fler kulturområden, och ser gärna en friare möjlighet till fördelning där även mindre kulturområden skulle kunna komma i fråga. Men nya områden behöver komma med nya ekonomiska medel, för att det inte ska tas från nuvarande kulturområden och att befintliga verksamheter urholkas.

I betänkandets förslag till ny förordning görs en ny indelning av konst- och kulturområdena, och Ideell kulturallians har flera synpunkter på hur dessa formuleras:

- Enligt förslaget ska bidraget användas "för verksamhet" inom kulturområdena medan den nuvarande förordningen talar om att bidraget ska "främja en god tillgång för länets invånare till" kulturområdena. Förslaget innebär en förskjutning av statsbidragets syfte, från främjande av delaktighet i kulturlivet till att rätt och slätt stödja kulturverksamheter. Vi oroas av tendensen att tona ner kulturpolitikens mål om allas rätt att delta i kulturlivet, det tar bort ett viktigt syfte med kulturpolitiken.
- Enligt betänkandet ska statsbidraget användas på "professionell grund". Men här saknas definition av begreppet "professionell grund", vilket skapar osäkerhet om vad det syftar på. Vad händer med verksamhet för barn och unga eller främjande verksamheter och arrangörsföreningar som ger uppdrag åt kulturskapare och arrangerar professionella event – bland dem många idéburna verksamheter. Har de inte längre plats i kultursamverkan?

Vidare formuleras och indelas kulturområdena annorlunda i förslaget än i den aktuella förordningen:

- Begreppet "kulturmiljöarbete" har strukits vilket medför risk för att delar av verksamheterna inom kulturarv prioriteras bort.
- "Regionala enskilda arkiv" har blivit "arkiv"
- "Filmkulturell verksamhet" har ersatts med "film och rörlig bild" vilket innebär att främjande filmverksamheter kan prioriteras bort
- "Främjande av hemslöjd" har ersatts med "slöjd och hantverk". Det innebär att främjandebegreppet tas bort. Betydelseförskjutningen från "hemslöjd" till "slöjd" förklaras inte. Det nya området "hantverk" som föreslås läggas in i samma område, kommer ur en annan tradition än hemslöjd. Om "hantverk" ska läggas till som

kulturområde, behöver ekonomiska medel tillföras för att inte inkräkta på hemslöjdsområdet.

Ideell kulturallians föreslår att

- den nuvarande skrivningen "främjar en god tillgång för länets invånare till..." (kulturområdena) kvarstår i den framtida modellen
- begreppet "professionell grund" definieras. Definitionen bör inrymma främjande och arrangerande kulturverksamhet som bidrar till det professionella kulturlivets utveckling inom samtliga områden.
- begreppet "kulturmiljöarbete" återförs som en del av kulturområdena
- kulturområdet "främjande av hemslöjd" kvarstår i den framtida modellen

Samlat sektorsbidrag till kommuner och nytt samverkansstöd

Det är viktigt att komma ihåg att sektorsbidragen idag uppgår till blygsamma 400 mkr. De kan inte ses som permanenta medel, och de kan både öka och minska med kort varsel beroende på regering.

Finansieringsfrågor

Det står inte klart vilka konsekvenser förslaget att ta bort Boverkets statsbidrag till icke-statliga kulturlokaler får för kulturlivet. Den ideella kultursektorn står för en stor del av kulturlivets fysiska infrastruktur runt om i landet, och vi vet att riktade pengar till dessa områden inte får försvinna.

Ideell kulturallians avstyrker förslaget att ta bort detta stöd.

Gestaltad livsmiljö och andra nya områden

Utredningen vill öppna upp för nya områden, och utvecklar tankar kring gestaltad livsmiljö som traditionellt hör till politikområdet samhällsbyggnad. Eftersom kulturområdet redan har snäva ekonomiska ramar, vill vi åter understryka att nya områden måste komma med nya pengar om det nya området inte ska inkräkta på befintlig verksamhet.

9.5 Utvecklade dialogformer

Ideell kulturallians tillstyrker förslaget med utvecklade dialogformer.

Vi föreslår att även samrådsparterna – civilsamhället och de professionella kulturskaparna – bjuds in till de dialoger som nu arrangeras på myndighetsnivå.

Anna Livion Ingvarsson
verksamhetschef Ideell kulturallians

Calle Nathanson
ordförande Ideell kulturallians